

Aspecten van de economische achteruitgang van Wallonië

I. DE DIMENSIE VAN DE ECONOMISCHE CRISIS IN WALLONIE

De economische crisis treft zowel Vlaanderen als Wallonië. Het is echter opvallend dat de intensiteit van de crisis groter is in Wallonië dan in Vlaanderen. Dit blijkt vooreerst uit het niveau van de werkloosheidsgraad in beide regio's. Deze wordt weergegeven in figuur 1.

Deze globale werkloosheidsstatistieken verbergen echter grote verschillen in de aard van de economische crisis in Vlaanderen en Wallonië. Ten eerste, kan men stellen dat de gestegen werkloosheid in Vlaanderen in grotere mate dan in Wallonië te maken heeft met een sterke toename van de actieve bevolking (het arbeidsaanbod). In Vlaanderen steeg tussen 1970 en 1977 de beroepsbevolking met 148.000 eenheden (een stijging van 7.2%), terwijl in Wallonië de beroepsbevolking slechts steeg met 56.000 eenheden (of een stijging van 4.9%)¹. Ten tweede, steeg in Vlaanderen de globale tewerkstelling gedurende dezelfde periode, terwijl de tewerkstelling in Wallonië amper vooruitging. Dit blijkt ook uit tabel 1. In deze tabel vergelijken we ook de toename van de tewerkstelling met deze van de actieve bevolking (laatste kolom). Op te merken valt dat in Wallonië de toename van de tewerkstelling slechts 22% uitmaakt van de toename in de beroepsbevolking. In Vlaanderen daaren-

* Ik ben vele medewerkers en vrienden dankbaar voor hun kritiek en suggesties. Meer in 't bijzonder dank ik Guy Clémer, Guido De Bruyne, Theo Peeters, Jaak Stockx, Paul Van den Bergh, Paul Van Elewyck, Paul Van Rompuy, Vic Van Rompuy, Denis de Crombrugghe, A.P. Barten, E. Meulepas, An Vleminckx en Paul Zonderman. Het spreekt vanzelf dat deze personen niet verantwoordelijk zijn voor fouten en tekortkomingen.

1. Zie Regionaal Statistisch Jaarboek, 1978, blz. 141.

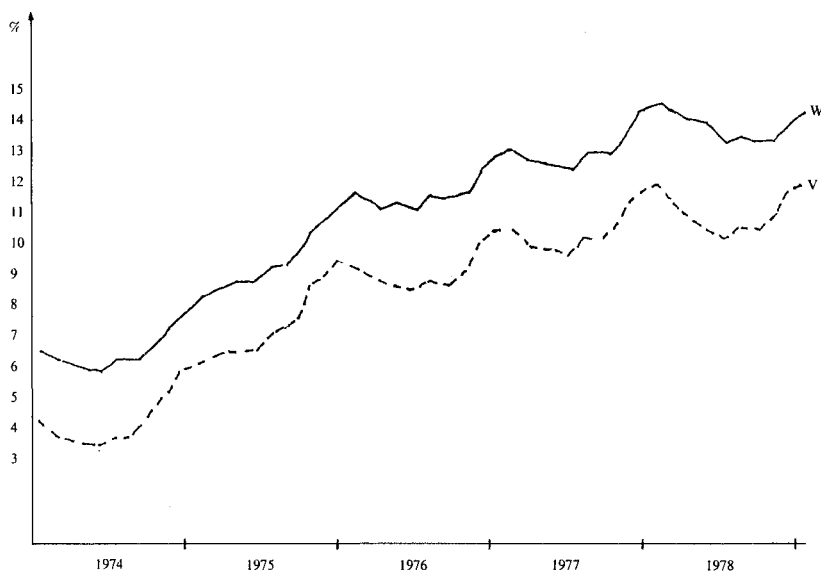
tegen vertegenwoordigde de toename van de tewerkstelling ongeveer de helft van de groei in de beroepsbevolking. Men kan dus stellen dat Vlaanderen relatief minder moeilijkheden ondervond om de nieuwkomers in de arbeidsmarkt te absorberen in het productieproces.

De oorzaak van dit groot verschil ligt vooral in de uiteenlopende evolutie van het bruto regionaal produkt en de industriële produktie in beide regio's. Tabel 2 toont het verloop van de industriële produktie in Vlaanderen en Wallonië. Opvallend is dat in Wallonië de industriële produktie in 1978 slechts 7,4% boven het niveau van 1970 lag, terwijl deze in Vlaanderen 34,5% hoger was in 1978 t.o.v. 1970.

We besluiten hieruit dat Wallonië een scherpere economische crisis doormaakt dan Vlaanderen. Wallonië was niet in staat om het (relatief matig) toegenomen arbeidsaanbod te absorberen. Vlaanderen daarentegen slaagde erin een belangrijk deel van de nieuwkomers op de arbeidsmarkt te absorberen, dank zij een relatief sterke toename van de produktie.

GRAFIEK

Volledige werklozen (M+V)
Tegen werkloosheid verzekerden

TABEL 1
*Toename van de beroepsbevolking en van de tewerkstelling in Vlaanderen en Wallonië
van 1970 tot 1977*

(1) Beroepsbevolking		(2) Tewerkstelling		(3) = (2) / (1)	
Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Wallonië
148.000	56.000	71.000	12.000	0,48	0,22
+7,3%	+4,9%				

BRON: Regionaal Statistisch Jaarboek, 1978, p. 141.

TABEL 2
Regionale indexcijfers van de industriële produktie (1970 = 100)

	<i>Excl. Bouw</i>		<i>Incl. Bouw</i>	
	Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Wallonië
1972	113,6	104,6	111,2	104,0
1973	123,5	107,9	118,4	106,5
1974	127,2	112,7	121,8	110,8
1975	117,5	98,8	114,2	98,5
1976	129,3	105,5	123,8	103,6
1977	131,7	102,3	125,7	100,7
1978	134,5	107,4	125,0	103,6
1979 juni	151,3	116,5	141,1	112,7

BRON: N.I.S., Weekberichten, nr. 1792.

In de volgende secties wordt ingegaan op de mogelijke verklaringen en de implicaties voor het regionaal evenwicht van dit opvallend verschil in de aard en de intensiteit van de economische crisis in beide landsdelen. We ontwikkelen eerst een theoretisch schema. Nadien gaan we empirisch te werk. In de loop van de uiteenzetting confronteren we de analyse die hier geboden wordt met enkele theorieën die vooral bij Waalse economen grote populariteit vertonen.

In dit werkstuk bestuderen we waarom het in Wallonië slechter gaat dan in Vlaanderen. We zullen dus vooral de nadruk leggen op de variabelen die de *verschillen* tussen Vlaanderen en Wallonië verklaren. Er wordt hier niet stil gestaan bij de verklaring van de economische crisis als wereldfenomeen. Ook wordt hier niet ontkend dat er een Belgisch probleem bestaat dat Vlaanderen en Wallonië treft.

II. REËLE LONEN EN PRODUKTIVITEIT

De bruto toegevoegde waarde van een land (of regio) kan als volgt geschreven worden:

$$pQ = wL + S \quad (1)$$

waarbij: pQ = de bruto toegevoegde waarde; met p de prijs en Q de reële component van de toegevoegde waarde

w = het nominaal loon per werknemer

L = aantal werknemers

S = het surplus; dit omvat afschrijvingen, vergoedingen voor het kapitaal, en winst.

Dit kan ook herschreven worden als:

$$\frac{w}{p} / \frac{Q}{L} = 1 - s \quad (2)$$

$s = \frac{S}{pQ}$ = het aandeel van het surplus in de toegevoegde waarde.

Het linkerlid van deze vergelijking stelt het loonaandeel in de toegevoegde waarde voor. Uitgedrukt in groeivoeten wordt deze vergelijking:

$$\dot{w} - \dot{p} - \dot{q} = -\alpha s \quad (3)$$

$q = \frac{Q}{L}$ = de gemiddelde reële arbeidsproductiviteit,

waarbij het symbool $\dot{}$ de groeivoet van de betrokken variabele voor-

stelt, en $\alpha = \frac{s}{1-s}$, m.a.w. de verhouding van het surplus tot de loonsom ($\frac{s}{1-s} = \frac{S}{wL}$).

Noteer dat p de prijs van de toegevoegde waarde voorstelt. Deze evolueert niet noodzakelijk op dezelfde wijze als de consumptieprijsindex (die ook ingevoerde produkten bevat). We herschrijven daarom de voorgaande vergelijking als

$$\dot{w} - \dot{p} - \dot{q} + \dot{p}_c - \dot{p}_c = -\alpha s \quad (4)$$

of

$$(\dot{w} - \dot{p}_c) - \dot{q} - (\dot{p} - \dot{p}_c) = -\alpha s \quad (5)$$

waarbij p_c = de consumptieprijsindex voorstelt.

Noteer dus dat $(\dot{w}-\dot{p}_c)$ de groeivoet van het reële loon voorstelt. De term $(\dot{p}-\dot{p}_c)$ is een functie van de verandering in de ruilvoet. Als de ruilvoet verbetert zal deze term positief zijn. De prijs van de in het binnenland geproduceerde goederen stijgt dan sneller dan de prijs van het ingevoerde goed. Het omgekeerde doet zich voor als de ruilvoet verslechtert².

Indien de ruilvoet constant blijft ($\dot{p}-\dot{p}_c = 0$) dan zegt de bovenstaande vergelijking dat bij een toename van het reële loon boven de toename van de arbeidsproduktiviteit het aandeel van het surplus zal moeten dalen. In dat geval zal minder afgeschreven kunnen worden of zal het kapitaal minder vergoed kunnen worden, of zullen de ingehouden winsten moeten dalen, of een combinatie van al deze gevallen.

Als de ruilvoet verandert, bijv. verslechtert, zal ofwel het reële loon moeten dalen, ofwel de produktiviteit moeten stijgen ofwel het surplus moeten afnemen³. Het omgekeerde zal gebeuren bij een ruilvoetverbetering.

Stellen we nu deze vergelijking op voor twee regio's die met elkaar verbonden zijn in een monetaire en fiscale unie (Vlaanderen en Wallonië). We hebben dan

$$(\dot{w}_I - \dot{p}_{cI}) - \dot{q}_I - (\dot{p}_I - \dot{p}_{cI}) = -\alpha_I \dot{s}_I \quad (6)$$

en

$$(\dot{w}_{II} - \dot{p}_{cII}) - \dot{q}_{II} - (\dot{p}_{II} - \dot{p}_{cII}) = -\alpha_{II} \dot{s}_{II} \quad (7)$$

waarbij het subscript *I* en *II* refereren naar de twee regio's.

Een fundamentele evenwichtsvoorwaarde van de monetaire unie is dat $\dot{s}_I = \dot{s}_{II}$.⁴ Waarom? In een monetaire unie, zoals de unie tussen Vlaanderen en Wallonië bestaan er geen wettelijke belemmeringen op

2. De term ruilvoet wordt hier niet gebruikt in zijn traditionele betekenis nl. de verhouding van exportprijs over importprijs. We definiëren hier de "ruilvoet" als de verhouding van de prijs van het binnenlands produkt en de prijs van het importgoed.
3. In een geïndexeerde economie kan het reële loon niet dalen. In dat geval moet een ruilvoetverslechtering leiden ofwel tot een toename van de arbeidsproduktiviteit ("rationalisatie") ofwel tot een daling van het surplus. De kans dat dit bijkomende werkloosheid creëert is groot. Het is merkwaardig dat deze eenvoudige (doch vervelende) relaties niet altijd begrepen worden door niet-economen.
4. Een andere evenwichtsvoorwaarde is dat $\dot{p}_{cI} = \dot{p}_{cII}$. Deze lijkt zonder problemen voldaan te kunnen worden in het kader van de Belgische monetaire unie. De N.I.S.-statistieken duiden aan dat de groeivoet van de consumptieprijsindex in Vlaanderen en Wallonië praktisch identiek is.

de bewegingen van privé kapitaal zodat de mobiliteit van het kapitaal groot is. Regionale rendementsverschillen hebben regionale verplaatsingen van het geïnvesteerd kapitaal tot gevolg. Wanneer \dot{s}_I en \dot{s}_{II} systematisch zouden gaan afwijken (bijv. het surplus daalt systematisch sneller in regio *I* dan in regio *II*) dan zullen kapitaalbewegingen ontstaan van regio *I* naar regio *II*. Het gevolg zal zijn dat de produktiegroei van regio *II* bevorderd zal worden terwijl de groei van regio *I* negatief beïnvloed zal worden.

De voorgaande evenwichtsrelatie betekent niet dat afwijkingen niet kunnen geobserveerd worden tussen \dot{s} en \dot{s}_{II} , wel dat langdurige en systematische afwijkingen tot kapitaalbewegingen aanleiding geven. Ook is het zo dat de beginsituatie van belang is. Het kan zijn bijv. dat initieel de *niveaus* van produktiviteit, lonen en rendement niet in evenwicht zijn zodat afwijkingen in de groeivoeten noodzakelijk zijn om evenwicht te brengen. Permanente afwijkingen in de groeivoeten moeten op de duur echter tot onevenwichten leiden.

Substitutie van de evenwichtsvoorwaarde $\dot{s}_I = \dot{s}_{II}$ in (6) en (7) laat toe te schrijven

$$\dot{w}_I - \dot{p}_I - \dot{q}_I = -\alpha_I \dot{s} \quad (8)$$

$$\dot{w}_{II} - \dot{p}_{II} - \dot{q}_{II} = -\alpha_{II} \dot{s} \quad (9)$$

Deze vergelijkingen kunnen we herleiden tot

$$\dot{w}_I - \dot{q}_I - \dot{p}_I = \frac{\alpha_I}{\alpha_{II}} (\dot{w}_{II} - \dot{q}_{II} - \dot{p}_{II}) \quad (10)$$

Deze relatie stelt een fundamentele evenwichtsvoorwaarde voor die moet voldaan zijn in een monetaire unie⁵. Het linkerlid stelt de evolutie voor van de loonkost per eenheid toegevoegde waarde van regio *I*. De term tussen haakjes in het rechterlid stelt de evolutie van de loonkost per eenheid toegevoegde waarde van regio *II*.

Laten we eerst veronderstellen dat $\alpha_I > \alpha_{II}$, d.w.z. dat het initieel loonaandeel in de toegevoegde waarde van regio *I* *lager* is dan in regio *II* (m.a.w. het aandeel van het surplus is hoger in regio *I* dan in regio *II*)⁶.

5. Een meer uitgewerkte versie van de theorie van de monetaire unie is te vinden in P. De Grauwe, Conditions for Monetary Integration, in *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band III, Heft 4, (1975).

6. Vermits $\alpha_I = \frac{s_I}{1-s_I}$ en $\alpha_{II} = \frac{s_{II}}{1-s_{II}}$ zal α_I kleiner zijn dan α_{II} als $s_I < s_{II}$.

Noteer dat $1-s_I$ en $1-s_{II}$ het loonaandeel in de toegevoegde waarde voorstellen.

In dat geval moet het groeiritme van het loonaandeel minder snel stijgen in regio *II* dan in regio *I* om regionaal evenwicht te behouden. In dit geval zal dus een zelfde groeiritme van de loonkosten per eenheid toegevoegde waarde in beide regio's onvoldoende zijn om regionaal evenwicht te behouden.

Indien initieel $\alpha_I = \alpha_{II}$ dan impliceert (10) dat de groeivoeten van de loonkost per eenheid toegevoegde waarde dezelfde moeten zijn om regionaal evenwicht te behouden.

Het is wel van belang even stil te blijven staan bij de mogelijke effecten van een onevenwicht. Veronderstel bijv. dat het rechterlid van (10) groter is dan het linkerlid (ofwel omdat het loonaandeel groter is in regio *II* dan in regio *I*, ofwel omdat het groeiritme van dit loonaandeel in regio *II* boven dat van regio *I* ligt, of een combinatie van de twee). In dat geval zal regio *I* privé kapitaal aantrekken vanuit regio *II*. Een ander effect is dat buitenlands kapitaal eerder naar regio *I* zal gaan dan naar regio *II*. Regio *I* wordt een "expansieve" regio; regio *II* een "zwakke" regio.

In de mate dat de interregionale mobiliteit van de arbeidskrachten groot genoeg is zal deze situatie leiden tot een beweging van arbeidskrachten van de zwakke naar de expansieve regio. Deze beweging leidt dan tot een regionaal "evenwichtsherstel".

Indien echter de interregionale arbeidsmobiliteit klein is, hetgeen het geval blijkt te zijn tussen Vlaanderen en Wallonië⁷, zullen de aanpassingsmechanismen andere vormen aannemen. Ten eerste, mag men verwachten dat de werkloosheid in de zwakke regio relatief groter zal zijn dan in de expansieve regio. Ten tweede, zullen in een staat met een gecentraliseerd budget netto transfermechanismen ontstaan gaande van de sterke naar de zwakke regio. Deze netto-transfers zijn het gevolg van de gecentraliseerde financiering en uitbetaling van werklozensteun, en van subsidies aan ondernemingen in nood. Deze overdrachten kunnen dan op hun beurt leiden tot een deficit van de regionale handelsbalans van regio *II* (de zwakke regio). Immers de transfers maken het voor deze regio mogelijk om het beschikbaar inkomen te verhogen en dus om meer goederen en diensten te absorberen. Dit kan dan leiden tot een situatie waarin het niveau van de bestedingen in deze regio groter is dan het niveau van de regionale productie.

7. Tenminste wanneer het gaat over de mobiliteit van arbeidskrachten van Wallonië naar Vlaanderen. De geschiedenis wijst uit dat de arbeidsmobiliteit van Vlaanderen naar Wallonië groot is geweest.

Een derde aanpassingsmechanisme zal de vorm aannemen van rationalisatie-investeringen die groter zullen zijn in regio *II* dan in regio *I*. Immers de grotere loonkost van regio *II* zal de ondernemers in deze regio ertoe brengen arbeid sneller te vervangen door machines dan in regio *I*. Deze rationalisatie-investeringen leiden tot verdere uitstoting van arbeidskrachten in de zwakke regio.

III. LONEN EN ARBEIDSPRODUKTIVITEIT IN VLAANDEREN EN WALLONIË IN DE ZEVENTIGER JAREN

In deze sectie bestuderen we empirisch de evolutie van de verschillende regionale grootheden die belangrijk zijn in het interregionaal evenwicht tussen Vlaanderen en Wallonië. De evolutie van deze macro-economische grootheden wordt weergegeven in tabel 3 voor Vlaanderen en Wallonië gedurende de periode 1972-77, waar de aandacht gaat naar de nijverheid.

TABEL 3
*Bruto toegevoegde waarde per tewerkgestelde in de nijverheid in lopende prijzen;
gemiddeld uurloon (in de nijverheid (1972-1977))*

	Bruto toegevoegde waarde per tewerkgestelde			Gemiddeld uurloon			Relatieve loonkost per eenheid produkt in Wallonië
	Vlaanderen (1)	Wallonië (2)	3=(1)/(2) (3)	Vlaanderen (4)	Wallonië (5)	6)=(4)/(5) (Vlaanderen=100) (7)=(3)/(6)	
1972	386,7	373,6	103,5	86,1	94,6	91,0	113,7
1973	439,3	430,0	102,2	98,1	107,8	91,0	112,3
1974	505,0	540,0	93,5	123,4	135,3	91,6	102,1
1975	554,3	521,5	106,3	143,8	154,2	93,3	113,9
1976	652,9	627,5	104,0	159,2	172,2	92,5	112,4
1977	708,4	679,3	104,3	174,8	188,3	92,8	112,4

BRONNEN: B.T.W. en Tewerkstelling: Planbureau, Serena. De B.T.W.-cijfers zijn dezelfde als deze van het N.I.S. Statistisch Tijdschrift, 1979 nr. 2.

Loonreeks: 1963-1970 (dagloon): Planbureau, Rena, Brussel, 1973
1972-1977 (uurloon): N.I.S., Statistisch Tijdschrift.

Over de periode 1972-1977 blijkt de bruto toegevoegde waarde per tewerkgestelde in Vlaanderen consistent boven het Waals niveau te liggen, met uitzondering van 1974⁸. Daartegenover staat dat het gemid-

8. 1974 is een speciaal jaar: de sterke stijging van de staalprijzen (de deflator van de toegevoegde waarde in de Waalse staalsector stijgt met 43% in 1974), verklaart de kortstondige inhaalbeweging van de bruto toegevoegde waarde per tewerkgestelde in de Waalse industrie.

deld uurloon in Vlaanderen substantieel lager is dan in Wallonië. Het resultaat van deze verschillen is dat het niveau van de loonkost per eenheid toegevoegde waarde over de beschouwde periode substantieel hoger was in Wallonië (zie laatste kolom).

Opvallend is ook dat rationalisatie en een sneller afstoten van arbeidskrachten een belangrijke bron van produktiviteitsgroei is geweest in Wallonië dan in Vlaanderen. Dit mag blijken uit de volgende tabel:

TABEL 4
Groei van produktiviteit en tewerkstelling in de Vlaamse en Waalse nijverheid (1972-1977)

	Groei van de Bruto toegevoegde waarde (prijzen van 1972)	Groei van de tewerkstelling	Groei van de gemiddelde arbeids- produktiviteit
Vlaanderen	+27,2%	– 5,0%	+33,8%
Wallonië	12,0%	–11,3%	+26,2%

Wallonië heeft, over de periode 1972-1977, een *reële* produktiviteitsgroei gekend die iets lager is dan deze in Vlaanderen. Deze Waalse produktiviteitsgroei is daarenboven voor een groot deel het gevolg van de uitstoting van arbeidskrachten (–11.3%). In Vlaanderen daarentegen is de produktiviteitsgroei in veel grotere mate gerealiseerd door een produktiestijging. Het is moeilijk in te zien hoe de uitgesproken rationalisatie- en uitstotingsfenomenen in Wallonië niet in verband staan met de hogere lonen in de Waalse industrie in vergelijking met de Vlaamse industrie.

Het past hier ook op te merken dat een zekere omzichtigheid gewenst is bij de interpretatie van sectoriële gemiddelden van produktiviteit en loonniveau. Immers, het is in principe mogelijk dat Wallonië in elke sector even produktief (of zelfs produktiever) is dan Vlaanderen, doch dat de Waalse industrie geconcentreerd is in lage produktiviteitssectoren, zodat het Waalse gemiddelde onder het Vlaamse gemiddelde ligt. Indien echter de ongunstige industriële structuur de reden zou zijn voor een lager niveau van arbeidsproduktiviteit in Wallonië dan zou men ook verwachten dat het gemiddelde loonniveau om dezelfde reden lager is. Immers, de concentratie van de Waalse industrie in lage produktiviteitssectoren en dus lage-loon-sectoren zou het gemiddeld industrieel loon naar beneden drukken. De feiten wijzen echter het omgekeerde uit, nl. dat het gemiddelde Waalse loon in de industrie hoger is dan in Vlaanderen.

Het kan nuttig zijn de voorgaande evidentie te confronteren met de statistische informatie over de loonkost per eenheid produkt. Deze laatste wordt in tabel 5 weergegeven. Het verschil met tabel 3 is dat hier de arbeidsproductiviteit op basis van produktiecijfers wordt berekend i.p.v. toegevoegde waarde cijfers. Over de periode 1972-78 stijgt de industriële produktie in Wallonië met 3,6%, in Vlaanderen met 25,0% (zie tabel 2, blz. 3). Ondanks de grotere tewerkstellingsdaling in de Waalse industrie blijft de stijging van de fysische arbeidsproductiviteit in Wallonië gedurende 1972-78 onder deze in Vlaanderen (zie kolom (2) van tabel 5). In de laatste kolom vindt men de loonkost per eenheid produkt in de nijverheid van beide regio's. Opvallend is dat de loonkost per eenheid produkt in Wallonië tot in 1977 een ongunstigere evolutie heeft doorgemaakt. Zo bijv. zien we dat in 1977 de loonkost per eenheid produkt in Vlaanderen met 54,4 % gestegen was t.o.v. 1972 terwijl in Wallonië de loonkost per eenheid produkt in 1977 65% boven het niveau van 1972 lag. In 1978 wordt een relatieve verbetering voor Wallonië geconstateerd, zodat over de hele periode de loonkost per eenheid produkt even snel stijgt in Wallonië als in Vlaanderen.

TABEL 5
*Lonen, arbeidsproductiviteit en loonkosten per eenheid produkt in de nijverheid
1972-'76 (1972 = 100)*

	Bruto uurloon		Arbeidsproductiviteit per man-uur		Loonkost per eenheid produkt	
	(1)		(2)		(3) = (1)/(2)	
	Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Wallonië
1972	100	100	100	100	100	100
1973	114	114	108,2	106,5	105,4	107,0
1974	144	143	113,1	113,9	127,3	125,6
1975	167	163	114,3	108,7	146,1	150,0
1976	185	182	124,0	117,4	149,2	155,0
1977	203	199	131,5	120,6	154,4	165,0
1978	215	211	132,8	130,4	161,9	161,8

BRONNEN: kolom (1): N.I.S., Regionaal Statistisch Jaarboek, en N.I.S., Statistisch Tijdschrift.

kolom (2): deze werd bekomen door de index van de regionale industriële produktie (incl. bouw) te delen door de index van de regionale tewerkstelling in de nijverheid gecorrigeerd voor de vermindering in arbeidsuren.

De bronnen zijn: voor de regionale produktie het N.I.S., voor de regionale tewerkstelling het Planbureau, voor de arbeidsduur (nationaal), het N.I.S.

De evidentie over de groeiritmen van de loonkost is dus niet eensluitend en wordt beïnvloed door de keuze van produktie of toegevoegde waardecijfers. Over de niveauverschillen kan echter weinig twijfel bestaan. De Waalse industrie kent een hogere loonkost per eenheid toegevoegde waarde dan Vlaanderen. Deze laatste conclusie wordt trouwens ook bevestigd door een recente IRES-studie⁹.

Bijkomende en meer globale informatie kan bekomen worden door de evolutie van het regionaal produkt (bruto toegevoegde waarde) per hoofd en per tewerkgestelde in Vlaanderen en Wallonië te vergelijken. Dit wordt gedaan in tabel 6.

TABEL 6
Bruto geografisch produkt (B.G.P.)

	B.G.P. per inwoner in werkelijke prijzen (in duizend F)			B.G.P. per tewerkgestelde in werkelijke prijzen (in duizend F)		
	Vlaanderen (1)	Wallonië (2)	(3)=(1)/(2)	Vlaanderen (4)	Wallonië (5)	(6)=(4)/(5)
1970	112,8	104,5	107,9	318,3	307,1	103,7
1971	124,8	112,5	110,9	350,7	328,1	106,9
1972	140,9	126,5	111,4	397,1	372,2	106,7
1973	161,3	143,6	112,3	449,1	418,2	107,4
1974	187,6	170,3	110,2	515,4	493,1	104,5
1975	208,3	179,8	115,9	580,7	530,3	109,5
1976	237,4	202,8	117,1	663,8	605,9	109,6
1977	255,8	217,3	117,7	719,6	652,3	110,3

BRON: N.I.S., Statistisch Tijdschrift, en SERENA, Planbureau.

Hieruit blijkt dat het bruto geografisch produkt (B.G.P.) per hoofd en per tewerkgestelde in Vlaanderen sneller is toegenomen dan in Wallonië gedurende de periode 1970-77. Zo was in 1977 het B.G.P. per tewerkgestelde 10,3% hoger in Vlaanderen dan in Wallonië terwijl het verschil in 1970 slechts 3,7% bedroeg.

Deze uiteenlopende evolutie is gedeeltelijk te wijten aan het feit dat de Waalse B.G.P.-deflator met 3,2% daalde t.o.v. de Vlaamse B.G.P.-deflator. De rest van de verslechtering van Wallonië is te wijten aan een relatieve verslechtering van de gemiddelde fysische produktiviteit.

9. Zie C. Ghymers, et al., "La Position compétitive de l'Economie Belge sur le Marché International", *Bulletin de l'IRES*, n° 43, 1977.

Uit het vorige kunnen we het volgende besluiten. De tragere groei van de globale arbeidsproductiviteit in Wallonië en de daling van de prijs van de Waalse bruto toegevoegde waarde t.o.v. de Vlaamse bruto toegevoegde waarde (periode 1970-77) hebben niet belet dat de lonen en wedden in Wallonië ongeveer gelijke tred hielden met deze in Vlaanderen. Dit moet tot gevolg gehad hebben dat het surplus (bruto winst, afschrijvingen, vergoeding van kapitaal) in Wallonië op een ongunstige wijze geëvolueerd is dan in Vlaanderen. Voor wat de industrie betreft blijkt het *niveau* van de loonkost per eenheid toegevoegde waarde substantieel hoger te zijn in Wallonië gedurende de zeventiger jaren.

Gegeven de grote mobiliteit van het kapitaal binnen de Belgische Unie hoeft het dan ook niet te verwonderen dat de kapitalisten "in gebreke blijven" en dat wanneer ze voor de keuze gesteld worden in Vlaanderen of in Wallonië uitbreidingsinvesteringen te doen, ze een voorkeur vertonen voor Vlaanderen. Kortom de ongunstige loonkost per eenheid produkt in Wallonië heeft bijgedragen tot de grotere intensiteit van de economische crisis in Wallonië, en tot de zogenaamde desindustrialisatie van Wallonië die zich vooral tijdens de zeventiger jaren heeft voorgedaan.

Het is niet moeilijk in te zien dat de hogere loonkosten in Wallonië ook hebben bijgedragen tot de budgettaire transfers van Vlaanderen naar Wallonië die onlangs in een ophefmakende studie werden gereveleerd¹⁰. Het mechanisme werd eerder reeds uiteengezet: de hogere arbeidskosten in Wallonië leiden er tot sterkere rationalisatietendensen, tot grotere werkloosheid en tot een grotere noodzaak om het bedrijfsleven te subsidiëren. In een land met een gecentraliseerd systeem van sociale zekerheid en van subsidiëringsbeleid leidt dit uiteindelijk tot een netto transfer van belastingsgelden van Vlaanderen naar Wallonië.

Deze budgettaire transfers maken het dan mogelijk dat Wallonië meer uitgeeft dan het produceert. Deze overabsorptie van goederen en diensten wordt bevestigd door de grote tekorten van de Waalse handelsbalans met Vlaanderen¹¹.

10. Zie P. Van Rompuy en A. Verheirstraeten, "Economisch Federalisme. Financiële middelen en herverdeling", in *Leuvense Economische Standpunten*, nr. 14, 1979. We willen hier niet suggereren dat het geheel van de geconstateerde budgettaire transfers te verklaren is door de loon- en produktiviteitsontwikkelingen.

11. Zie van Waterschoot, Brauers, Van Elewyck, "Een benadering van de economische structuur en de economische vervlechting van de Belgische gewesten", C.E.S., K.U. Leuven, 1977.

Dit leidt tot een tweede belangrijke implicatie van de voorgaande bevindingen. In een autonoom Wallonië zal het nu meer dan noodzakelijk zijn dat de loonniveaus in overeenstemming met de produktiviteit worden gebracht. Zoniet zijn grote externe onevenwichten te verwachten die met minder bereidwilligheid zullen gefinancierd worden door buitenstaanders dan nu het geval is. Waalse economen verwachten veel van het Waals overheidsinitiatief dat de produktiviteit in Wallonië zou moeten opvoeren. In afwachting dat deze grootse nieuwe "projects de société" effecten ressorteren zal het noodzakelijk zijn de tering naar de nering te zetten en de Waalse loon- en produktiviteitsstijging in evenwicht te brengen. Het is opvallend dat in Waalse economische geschriften over deze problematiek weinig of niets te vinden is.

IV. LONEN EN ARBEIDSPRODUKTIVITEIT OP LANGERE TERMIJN

In het voorgaande werd de recente evolutie van de arbeidsproduktiviteit en de lonen in Vlaanderen en Wallonië geschetst. Het past deze recente ontwikkelingen te kaderen in een perspectief op langere termijn. Dit wordt gedaan in tabel 7. De produktiviteitscijfers (B.T.W. per tewerkgestelde) zijn in waarde uitgedrukt. Het gaat om dezelfde reeks als in tabel 3. De loongegevens in de zeventiger jaren betreffen bruto uurlonen, deze in de zestiger jaren hebben betrekking op gemiddelde daglonen. De vergelijkbaarheid van deze laatste reeksen is daarom beperkt. Toch laat tabel 7 toe een aantal opmerkingen te maken.

Ten eerste, valt het op dat in de eerste helft van de zestiger jaren de arbeidsproduktiviteit (in waarde) in de Waalse industrie boven deze in de Vlaamse industrie lag (in 1960 10% hoger). Doorheen de zestiger jaren doet zich een inhaalbeweging voor zodat rond 1966 de niveaus van de arbeidsproduktiviteit ongeveer dezelfde zijn.

Ten tweede, constateert men voor wat betreft de evolutie van de lonen in beide regio's eveneens een inhaaleffect. In de zestiger jaren echter blijkt dit effect van de lonen zich sneller te voltrekken dan in de zeventiger jaren. Zo ligt in 1963 het gemiddeld dagloon in Vlaanderen 10% onder dat van Wallonië. In 1969 is het verschil teruggebracht tot 4,5%. In 1972 ligt het bruto uurloon in de Vlaamse industrie 9% beneden dat in de Waalse industrie; in 1977 bedraagt het verschil nog altijd 7,2%. Er moet hier wel gewaarschuwd worden voor de gebrekkige vergelijkbaarheid van de twee loonreeksen.

Uit het voorgaande besluiten we dat de stijgingen van de arbeidsproductiviteit in de Waalse industrie zijn achtergebleven op deze in Vlaanderen sinds 1960. De loonstijgingen in Vlaanderen en Wallonië hebben dit verschil in de produktiviteitsstijgingen in grote mate overbrugd. De loonstijgingen in Vlaanderen zijn echter onvoldoende geweest om de Vlaamse lonen op het niveau te brengen van de lonen uitgekeerd in de Waalse industrie, ondanks het feit dat de gemiddelde arbeidsproductiviteit in de zeventiger jaren hoger was in Vlaanderen dan in Wallonië. Het gevolg van dit alles is dat gedurende de zeventiger jaren de loonkost per eenheid toegevoegde waarde in de Vlaamse nijverheid onder het Waals niveau lag.

TABEL 7
Bruto toegevoegde waarde per tewerkgestelde in de nijverheid in lopende prijzen;
Gemiddeld dagloon (uurloon) in de nijverheid

	Bruto Toegevoegde Waarde per tewerkgestelde			Gemiddeld dagloon (uurloon)		
	Vlaanderen (1)	Wallonië (2)	(3)=(1)/(2)	Vlaanderen (4)	Wallonië (5)	(6)=(4)/(5)
1960	125,7	138,3	90,9			
1961	131,3	141,2	93,0			
1962	140,0	150,1	93,2			
1963	151,7	160,6	94,5	293,5	327,9	89,5
1964	174,8	181,4	96,4	326,9	359,7	90,9
1965	186,8	191,6	97,5	360,2	388,8	92,6
1966	206,3	203,8	101,2	391,3	417,6	93,7
1967	220,3	220,2	100,0	421,9	444,1	95,0
1968	242,6	233,7	103,8	448,5	470,3	95,4
1969	274,1	273,2	100,3	480,3	501,2	95,8
1970	305,8	307,6	99,4	528,1	547,4	96,5
1971	337,8	323,9	104,3			
1972	386,7	373,6	103,5	86,1	94,6	91,0
1973	439,3	430,0	102,2	98,1	107,8	91,0
1974	505,0	540,3	93,5	123,9	135,3	91,6
1975	554,3	521,5	106,3	143,8	154,2	93,3
1976	652,9	627,5	104,0	159,2	172,2	92,5
1977	708,4	679,3	104,3	174,8	188,3	92,8

BRONNEN: B.T.W. en Tewerkstelling: Planbureau, Serena. De B.T.W.-cijfers zijn dezelfde als deze van het N.I.S., Statistisch Tijdschrift, 1979 nr. 2.

Loonreeks: 1963-1970 (dagloon): Planbureau, Rena, Brussel, 1973
1972-1977 (uurloon): N.I.S., Statistisch Tijdschrift.

V. OVER DE OORZAKEN VAN DE TRAGE PRODUCTIE-GROEI IN WALLONIË

In het voorgaande werd de evolutie van de arbeidsproductiviteit in Vlaanderen en Wallonië bestudeerd. Opgemerkt werd dat de globale arbeidsproductiviteit in Wallonië minder snel stijgt dan in Vlaanderen, en dat de produktiviteit in de Waalse nijverheid op het Vlaamse niveau kon blijven ten koste van een grotere uitstoting van arbeidskrachten in Wallonië. Dit laatste bleek nodig om de trage productiegroei in de Waalse nijverheid te compenseren. Welke zijn de oorzaken van deze tragere groei? Het is hier niet de bedoeling alle aspecten van dit complexe probleem te belichten. De determinanten van deze tragere groei kunnen immers talrijk zijn. We weerhouden er hier twee die bij Waalse economen een grote populariteit hebben.

Een eerste mogelijke oorzaak is de concentratie van de Waalse industriële produktie in sectoren met een laag groeipotentieel. Dus de globale tragere produktie in de Waalse industrie zou te wijten zijn aan deze ongunstige industriële structuur. Deze populaire diagnose leidt dan ook tot de even populaire prescriptie voor het economisch beleid: een actief en dynamisch Waals overheidsbeleid moet de Waalse industrie heroriënteren zodat een hogere concentratie van produkten met groot groeipotentieel resulteert. We gaan hier niet in op deze sprookjesachtige visie die stelt dat Waalse politici en ambtenaren meer dynamiek aan de dag zullen leggen dan hun Belgische voorgangers. Hier concentreren we de aandacht op de diagnose van de ongunstige Waalse industriële structuur.

De gegevens in tabel 8 kunnen over dit probleem enige verheldering brengen. In deze tabel vinden we de gemiddelde jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde in de industriële en niet-industriële sectoren van Vlaanderen en Wallonië. Wanneer we even kijken naar be- en verwerkende nijverheid constateren we dat met uitzondering van de chemische industrie en van de textiel de reële groei in alle sectoren lager was in Wallonië dan in Vlaanderen. Dus de tragere groei in de Waalse be- en verwerkende nijverheid lijkt niet in hoofdzaak te wijten te zijn aan een excessieve concentratie van de Waalse industrie in trage groeisectoren (zoals de staalsector) maar eerder aan een uniform tragere groei in alle sectoren (met uitzondering van de chemie en de textiel).

TABEL 8
*Gemiddelde jaarlijkse groei van bruto toegevoegde waarde per sector
gedurende de periode 1970-1977 (in constante prijzen)*

	Groecijfers		Relatieve belangrijkheid (1977)	
	Vlaanderen	Wallonië	Vlaanderen	Wallonië
1. Landbouw, bosbouw, visserij	1,2	-0,3	3,3	3,4
2. Extractieve nijverheid	-0,4	-7,6	1,2	1,3
3. Be- en verwerkende nijverheid	(4,9)	(3,3)	(32,0)	(29,9)
a) voeding, drank, tabak	3,6	2,2	5,4	4,3
b) textiel	0,7	0,9	2,0	1,1
c) kleding, schoeisel	0,1	-1,5	1,2	0,4
d) hout en meubelen	7,2	6,2	2,0	0,7
e) papier, drukkerij, uitgeverij	3,5	2,1	1,2	1,3
f) chemie en aanverwante	7,1	8,9	4,8	2,4
g) klei, ceramiek, glas, cement	4,4	4,0	1,5	3,2
h-i) ijzer, staal, non-ferro	2,8	0,6	1,1	4,7
j) garage	5,4	4,7	1,9	2,3
k) metaalverwerking	6,3	4,9	9,0	8,5
l) overige	10,1	8,5	1,9	1,0
4. Bouw	3,4	4,1	7,4	8,6
5. Elektriciteit, gas en water	8,2	10,5	2,9	3,5
6. Handel, banken en verzekeringswezen, woongebouwen	4,9	4,6	18,1	17,5
7. Vervoer en verkeer	3,0	0,6	10,8	5,8
8. Diensten	4,6	4,4	25,3	31,1
Statistische aanpassing	22,6	22,4	-1,0	-1,1

BRON: N.I.S., Statistisch Tijdschrift

Noot: Deze groecijfers zouden gecorrigeerd moeten worden door de groeivoet van de actieve bevolking gedurende deze periode. Deze bedroeg gedurende 1970-1977 ongeveer 0.8% per jaar in Wallonië en 1.2% per jaar in Vlaanderen.

Een andere interessante constatacie uit tabel 8 is dat in de "beschermde" sectoren (m.n. de sectoren die niet of weinig blootgesteld zijn aan internationale concurrentie) de groecijfers van Wallonië veel gunstiger afsteken t.o.v. Vlaanderen. Deze gesloten sectoren zijn de bouw, elektriciteit, gas en water, handel, bank- en verzekeringswezen en diensten (samen 59,1% en 52,6% van het Waalse resp. Vlaams regionaal produkt). Dus in deze sectoren waar de buitenlandse concurrentie zwak is en waar kostenstijgingen gemakkelijker doorgespeeld kunnen worden in de finale outputprijs blijken de Waalse ondernemingen even goed te presteren als hun Vlaamse collega's in dezelfde sectoren.

Om aan het voorgaande wat meer concrete inhoud te geven werden de groeicijfers van het bruto geografisch produkt (B.G.P.) van elke regio berekend gebruik makend van de sectoriële verdelingscijfers van de andere regio. De resultaten worden weergegeven in tabel 9. Hieruit blijkt paradoxaal genoeg dat de Waalse groei van het B.G.P. kleiner zou zijn geweest (0,2%) indien Wallonië dezelfde sectoriële structuur had als Vlaanderen. Omgekeerd zou de Vlaamse groei zelfs marginaal hoger zijn geweest met een Waalse sectoriële structuur (0,1%). De verschillen zijn echter te klein om statistisch significant te zijn, zodat de conclusie is dat de sectoriële structuur geen bijdrage levert in de verklaring van de verschillen in de groei van het bruto geografisch produkt van Vlaanderen en Wallonië gedurende 1970-77.

TABEL 9
Jaarlijkse groei van de bruto toegevoegde waarde 1970-77

	Gemiddelde groei- cijfers	Gemiddelde groei- cijfers, Vlaamse structuur	Gemiddelde groei- cijfers, Waalse structuur
Vlaanderen	4,2	4,2	4,3
Wallonië	3,6	3,4	3,6

Zonder te willen ontkennen dat er structurele problemen bestaan in Wallonië¹² werpen deze bevindingen sterke twijfels op de ongunstige industriële structuur-theorie als enige verklaring van de tragere groei in Wallonië vergeleken met Vlaanderen. Het voorgaande bevestigt dat er een veralgemeend competitiviteitsprobleem bestaat in de Waalse industrie, die in grote mate is veroorzaakt door het ongunstig niveau van de loonkosten in Wallonië, zoals deze in vorige sectie werd gedocumenteerd.

De tweede theorie die grote populariteit geniet bij Waalse economen, legt de nadruk op het gebrek aan dynamisme en initiatiefzin van de Waalse ondernemersklasse (inclusief de leiders van de holdings). Ook

12. Er bestaat evidentie dat de Waalse meer dan de Vlaamse industrie geconcentreerd is in deze takken waarin de outputprijzen minder gunstig evolueren of in industrietaakken waar de ondernemers prijs-nemers (price-takers) zijn, zodat kostenstijgingen minder gemakkelijk afgewenteld kunnen worden. Ook is het zo dat wanneer de toets van tabel 9 wordt toegepast op de be- en verwerkende nijverheid blijkt dat het verschil in industriële groei tussen Vlaanderen en Wallonië (+1,6% per jaar) voor ongeveer de helft (0,8%) kan toegeschreven worden aan de ongunstige sectoriële structuur van de Waalse industrie.

hier weer is de prescriptie voor de economische politiek eenvoudig: vervang de klasse van Waalse privé ondernemers door een nieuwe klasse van dynamische Waalse ambtenaren, universiteitsprofessoren en politici.

Het is duidelijk dat deze theorie minder gemakkelijk te toetsen is dan de voorgaande. Deze theorie leidt ook tot vragen met sociologische inslag, bijv. waarom zijn Waalse ondernemers minder dynamisch dan hun Vlaamse collega's. Ligt het aan een Waalse karaktertrek of is de Waalse bourgeoisie een groep die sociologisch sterk verschilt van de Vlaamse bourgeoisie? Allemaal vragen waarop een socioloog ongetwijfeld een antwoord heeft.

De levensgrote vraag blijft echter waarom de nieuwe klasse die de Waalse bourgeoisie moet vervangen en zoals het heet het economisch roer in handen moet nemen ("prendre en main les leviers de commande de l'économie") meer dynamisme en initiatief aan de dag zal leggen. Welke mechanismen zullen ervoor zorgen dat de Waalse politici, ambtenaren en universiteitsprofessoren (met vaste wedde) meer dynamische wezens zullen zijn dan de huidige Waalse ondernemers? Het is opvallend dat de vraag over de incentieven die nodig zullen zijn om deze mensen om te vormen tot dynamische ondernemers, in Waalse geschriften haast niet wordt besproken.

De evidentie die in deze paper werd besproken laat toe een alternatieve hypothese te formuleren omtrent de oorzaken van de lagere productiegroei van Wallonië. Deze kan als volgt geformuleerd worden. De hogere loonkosten per eenheid produkt in Wallonië hebben de winstmogelijkheden in de industriële sector sterker aangetast dan in Vlaanderen. Het gevolg daarvan is niet alleen het uitblijven van uitbreidingsinvesteringen¹³ maar ook en vooral het uitblijven van initiatiefzin van de Waalse bedrijfsleiders. De verklaring van het gebrek aan dynamisme van de Waalse bedrijfsleiders moet dan niet alleen gezocht worden in een of andere socio-culturele karaktertrek van de Waalse bourgeoisie, maar ook in het feit dat bij gebrek aan winstmogelijkheden het industrieel

13. Op het eerste gezicht kan het paradoxaal lijken dat gedurende de zeventiger jaren de investeringen per tewerkgestelde hoger waren in de Waalse industrie dan in de Vlaamse nijverheid (in 1972: 72.500 F per tewerkgestelde in de Waalse industrie en 66.400 F per tewerkgestelde in de Vlaamse industrie; in 1978 waren deze bedragen resp. 107.100 F en 99.600 F). Er is echter geen contradictie met de hier geuite hypothese. De hoge investeringen per tewerkgestelde in Wallonië zijn samengegaan met een stagnatie van de produktie en een sterke daling van de tewerkstelling. Ze moeten dan ook, meer dan in Vlaanderen beschouwd worden als rationalisatie-investeringen die tot doel hebben arbeiders te vervangen door machines.

initiatief niet wordt beloond. Het lijkt aannemelijk te veronderstellen dat Vlaamse en Waalse kapitalisten in dezelfde omstandigheden even veel dynamiek aan de dag kunnen leggen. Deze omstandigheden m.n. de winstmogelijkheden blijken echter gunstiger te zijn in Vlaanderen dan in Wallonië en stimuleren dan ook de vernieuwing en initiatiefzin meer in Vlaanderen dan in Wallonië.

VI. BESLUIT

De hogere loonkosten per eenheid produkt in Wallonië hebben bijgedragen tot externe onevenwichten van de Waalse economie. Deze nemen o.a. de vorm aan van deficitaire handelstromen van Wallonië. Zolang het onevenwicht tussen lonen en produktiviteit in Wallonië blijft bestaan ziet het ernaar uit dat Vlaanderen dit onevenwicht zal moeten helpen financieren, zodat de Waalse arbeiders een zelfde welvaartsstijging kunnen genieten als de Vlaamse arbeiders. In het kader van de arbeiderssolidariteit kan dit misschien verdedigd worden. Het is echter zeer de vraag of dit in een gefederaliseerd België lang zal kunnen volgehouden worden.

Het dilemma dat zich hier stelt is tamelijk scherp. Ofwel laat men deze onevenwichten bestaan en vertrouwt men erop dat de Vlaamse arbeiders de nodige solidariteit kunnen opleveren. Echte federalisering zal dan echter bemoeilijkt worden door het feit dat de Vlaamse "geldschietters" zullen willen weten wat er met hun geld gebeurt. Ofwel worden deze onevenwichten rechtgetrokken en zullen de transfers en de regionale deficits verdwijnen. In dat geval kunnen de Waalse beleidsmensen hun economische projecten doorvoeren zonder interferentie van Vlaamse kant. Zulk een autonoom Wallonië zal slechts kunnen bestaan als de Waalse lonen overeenstemmen met de Waalse produktiviteit.